

ושנעשים אדומים — כשרה, כיון שכך היא הרגילות, מראה אתרוג הוא. (119)

ומקשה הגמרא: והא אנו תנו: נקלף פסול?

מתרצת הגמרא: לא קשיא.

א-לז הא דאמר רבא שהיא כשרה, הוא כאשר היה הקילוף בכולה, וממילא אינו מנומר. ואילו הא דשנינו במשנתנו שהיא פסולה, כאשר היה הקילוף במקצתה, שמנומר הוא. (120)

שנינו במשנתנו: נפרק ניקב וחסר על ידי הנקב כל שהוא — פסול. אבל אם ניקב ואינו חסר אפילו משהו — כשר.

ואפילו במשהו נמי פסול. משום ששם ניכר הדבר לעיניים, ואף שינוי מראה כל שהוא מחסר מהדרו של האתרוג.

שנינו במשנתנו: נטלה פטמתו פסול:

תנא רבי יצחק בן אלעזר להלכה זו בלשון אחר: "נטלה בוכנתו". והיינו משום שפטמת האתרוג חדה ודומה לכוכנא. (118)

שנינו במשנתנו: נקלף פסול:

אמר רבא: האי אתרוגא דאגליד [שנקלף] ונעשה על ידי כך אדום כאחינא פומקא [תמרה אדומה] שכן דרך פירות הנקלפים

קליפתו החיצונית הירוקה לא נתקלפה לגמרי אלא מעט, שעדיין הוא ירוק. וראה בזה עוד בילקוט מפרשים.

120. כן הוא לשון רש"י בספרים שלפנינו. אבל התוספות כתבו בשם רש"י: דמחזי כמנומר. ומבואר שמעיקר הדין אין לפוסלו משום כך, ואפשר שהטעם בזה הוא משום שמנומר במראות כשרים, וראה ילקוט מפרשים.

בכפות תמרים הקשה: הרי מסתימת לשון הגמרא משמע דאיירי שנקלף במקום אחד, ואם כן מדוע במקצתה הוי מנומר? ואם כוונת הגמרא שנקלף מקצתה בשנים או שלושה מקומות, מאי קשיא, לפלוג וליתני בידידה, שמשנתנו שפסלה איירי בשנים או שלושה מקומות, ואילו הברייתא הכשירה כשנקלף במקום אחד?!

ומכל מקום, על כרחך כן צריך לומר, דרבא שהכשיר איירי בנקלף כולו כדרך תמרה שכשנקלפת נקלפת כולה, וכמו כן בנקלף מקצתו במקום אחד. אבל כשנקלף מקצתו בכמה מקומות פסול. אלא שתמה על סתימת לשון הטור סימן תרמח שהביא דברי רש"י דנקלף

מקום עובי גובהו לבד. כלומר, המקום הרחב ביותר באתרוג במקום הגבוה ביותר שבו. אבל הרי"ף נקט שכל השיפוע עד הפטמה קרוי חוטם, וכן עמא דבר.

118. כן פירש רש"י בפירושו הראשון בשם רבינו יעקב. ובאופן אחר כתב בשם רבינו יצחק הלוי: שפטמתו של אתרוג אינה בראשו, אלא פטמתו ועוקצו שניהם בחלקו התחתון, אלא שהעוקץ הוא מה שיוצא חוץ לגומא שבאתרוג, ועל כן אם ניטל כשר שאינו מגוף האתרוג, ואילו פטמתו הוא החלק הנעוץ בתוך הגומא בכשר הפרי, שאם ניטלה נעשה האתרוג חסר ופסול. ולפיכך היה רבי יצחק בן רבי אלעזר מכנה אותה בוכנא, לפי שנעוץ הוא בחוזקה כבוכנא. ופירוש ראשון נראה לו עיקר. וראה ילקוט מפרשים.

119. וכתב הרא"ש: ומיירי שלא ניטלה אלא הקליפה החיצונית הדקה, שהרי אם ניטל מקליפתו הלבנה הרי הוא "חסר" ופסול. וכן כתבו הר"ן הריטב"א ועוד ראשונים. וברמב"ם [פרק ח הלכה ז] החמיר עוד יותר, דאיירי שאף

ותני עולא בר חנינא: ניקב נקב מפולש אף אם לא נחסר על ידי כך — פסול, ואפילו היה הנקב בעובי משהו [כלומר, דק כחודה של מחט].

ואם ניקב נקב שאינו מפולש, וכגון שנעץ בו יתד עבה, ולא נחסר על ידי כך האתרוג אפילו משהו, שיעורו לפסול הוא בכאיסר. שאם היה הנקב רחב כאיסר הרי הוא פסול אף שלא נחסר כלל. [ומשנתנו שהכשירה כשלא נחסר אפילו משהו איירי בנקב פחות מאיסר שאינו מפולש].⁽¹²¹⁾

בעי רבא: נולדו באתרוג סימני טרפה כסימני טריפה של בהמה [המובאים להלן]. מחו?

ומבררת הגמרא: מאי קמיבעיא ליה לרבא? אי קמיבעיא ליה מה דינו של אתרוג שנקלף, שהוא מסימני טריפה של בהמה, דהיינו "הגלודה", שאין לה עור, הא תנינא ליה להדיא במתניתין מה דינו? ואי קמיבעיא ליה מה דינו של אתרוג שנפדק, שאף הוא מסימני טריפה של בהמה, דהיינו גרגרת שנסדקה כולה ולא נשתייר בה חוליא למעלה וחוליא למטה, הא נמי תנינא במתניתין? ואי בניקב האתרוג קמיבעיא

ליה, שהוא דומיא דניקב קרום המח, שהוא מסימני טריפה של בהמה, הא נמי תנינא ליה במתניתין?

מבאר הגמרא: כי קא מיבעיא ליה לרבא, כדעולא אמר רבי יוחנן. דאמר עולא אמר רבי יוחנן: ריאה שנשפכה בקיתון, דהיינו שהבשר שבתוך הקרום נימוח ונעשה כמים, כשרה.

ואמר רבא: ודין זה הוא דוקא היכא דאכתי קיימא סימפונהא [סמפונות הריאה עדיין קיימות], הא אם לא קיימי סימפונהא הרי היא טרפה, נמצא שאחד מסימני הטריפה הוא שנעקרו ממנה סמפונות הריאה.

ומעתה נסתפק הכא גבי אתרוג, כאשר נימוח פנים האתרוג, אולם עדיין קיימין חדרי הזרע שלו שהגרעינים בתוכם [שהם מקבילים לסמפונות הריאה בבהמה], מאי?

וביאור הספק הוא: מצד אחד יש לחלק בזה בין בהמה לאתרוג, דדלמא התם הוא שאינה טריפה בכהאי גוונא, כי היות דלא שליט בה אוירא, שהריאה אינה פתוחה לאויר, משום הכי דדר בריא [חוזרת היא לבריאותה]. אבל הכא דשליט בה אוירא באתרוג, פרוחי

מקצתו פסול ולא פירש דאיירי דוקא כשנקלף בשנים או שלושה מקומות.

נחלקו הפוסקים במנומר במראות כשרים מה דינו, וראה ילקוט מפרשים.

בתוספות [ד"ה הא] הביאו בשם רבינו חננאל שפירש להיפך, דמדמינן ליה לטריפה, דקיימא לן שאם נקלף העור ונשתייר ממנו כסלע אינה טריפה, כיון שיכולה להבריא. וכמו כן כאן אם נקלפה הקליפה כולה פסול. אבל אם נקלפה

רק מקצתה הרי הוא כשר. וכן כתב הרא"ש ודימה זאת ממש לטריפה, שאף באתרוג צריך שישאר מן הקליפה כסלע. אמנם יש מן הראשונים שהקלו אפילו בכל שהוא, ולעומת זאת יש שהחמירו שברובו לעולם פסול וראה בהרחבה בילקוט מפרשים.

121. כן פירש רש"י, דמשנתנו פסלה באחד משני אופנים, או שנחסר אפילו משהו, או

דהיינו דומיא דריאה שנשפכה כקיטון, וקיימי סמפונאה, ואפילו הכי פסול!

דוחה הגמרא: לא. אידי ואידי, בין תפוח ובין סרוח — מבחוץ איירי ולא בבשר הפרי. ולא קשיא: הא דקתני "תפוח", היינו, דתפח [שהתנפח] — אף על גב דלא סרח [שלא נרקב]. ואילו הא דקתני "סרוח", היינו, אף על גב דלא תפח. וקא משמע לן מתניתין שביין אם נרקב ובין אם התנפח פסול.

אמר מר: אתרוג כושי פסול.

מקשה הגמרא: והתניא: אתרוג הכושי שגדל בארץ כוש — כשר, על אף ששחור הוא, שכך היא דרך גדילתו באותו מקום. אבל אם היה רק דומה לכושי, כלומר, שגדל כאן והוא שחור, פסול, לפי שבמקומותינו מראה שחור אינו נחשב למראה אתרוג. ומכל מקום מבואר שאתרוג הכושי כשר?!

מתרצת הגמרא: אמר אביי: אכן אתרוג הכושי כשר, וכי תנן נמי מתניתין דפסול, בדומה לכושי תנן.

רבא אמר: לעולם גם משנתנו וגם הברייתא

מפרחת, כלומר, נרקב הוא מחמת המגע בין בשר הפרי לאויר. או דלמא לא שניא?

תא שמע: אתרוג תפוח, סרוח, או כבוש בחומץ ובחרדל, (122) או שלוק [מבושל הרבה במים רותחים], או אם היה האתרוג כושי, או לבן, וכן אתרוג המנומר, פסול.

אתרוג שצורתו ככדור — פסול. (123)

ויש אומרים: אף התיוב, דהיינו שני אתרוגים הדבוקים יחד — פסול. (124)

אתרוג הבוסר, דהיינו, שהוא קטן כפול הלבן, רבי עקיבא פוסל, והכמים מבשירין.

גדלו בדפוס, דהיינו, שעשה לו צורה מסוימת בעודו קטן, ונתנו לתוכה כשהוא מחובר לעץ, וגדל שם כך שנעשה כאותה הצורה, ועל ידי כך עשאו לאותו אתרוג כמין בריה אחרת שאינו דומה לאתרוג כלל, פסול.

ומדייקת הגמרא: קתני מיהת: תפוח, סרוח.

מאי לאו: תפוח — היינו שנפחת ונרקב מבחוץ, וסרוח — היינו שנרקב מבפנים,

123. במשנה ברורה סימן תרמח ס"ק נט פירש בשם הלבוש, דפסול משום שאין זה מראה אתרוג. ובשער הציון שם כתב לפרש לכאורה באופן אחר — שאינו הדר. ונפקא מינה בין שני פירושים אלו, דלשיטת הראשונים שדין הדר אינו נוהג אלא ביום הראשון לבד יהיה לפירוש השני אתרוג זה כשר בשאר ימי החג.

124. בכפות תמרים נסתפק, לשיטת תנא קמא שמכשיר בתיום, האם סבר שכאשר נוטל שניהם יחד אין בזה משום פרי אחד אמר רחמנא ולא

שניקב נקב מפולש שאז אפילו לא נחסר כלום — פסול. אולם הראב"ד [הלכות לולב] נקט בפשיטות כי אם לא נחסר כלום אפילו היה הנקב מפולש — כשר. שהקשה, כיון דאיירי שניקב כאיסר היאך יתכן שלא נחסר כלום? ועל כן פירש, דכוונת הגמרא לומר, שאם ניקב ולא "פלש" מבפנים, כלומר, שנחסר רק מבחוץ ולא מבשרו הרי הוא כשר, כיון שדין "חסר" הוא דוקא כשנחסר מבפנים ומבחוץ.

122. פרטי הדינים באתרוג הכבוש ראה בילקוט מפרשים.

שלא נגמר בישולם אינם חשובים פרי לענין מעשרות.

אמר ליה אביי: דלמא לא היא, [כלומר, שמא לא כדבריך שאתה למד דרבי עקיבא ורבי שמעון חדא שיטתא היא], **דעד כאן לא קאמר רבי עקיבא הכא** אלא משום דבעינן שיהיה "הדר", ובאתרוג הבוסר **ליכא** הדר. **אבל התם** גבי מעשרות, אפשר **דכרבנן פבירא ליה,** שגם אתרוג הבוסר חשיב פרי וחייב במעשר.

אי נמי [כמו כן ניתן לפרש להיפך]: **עד כאן לא קאמר רבי שמעון התם,** שאתרוג הבוסר פטור מן המעשר, **אלא** משום דכתיב [דברים יד כב]: **"עשר תעשר את כל תבואת זרעך"** ודרשינן, דהיינו, **כדרך שבני אדם מוציאו לזריעה,** שהוא פרי הראוי לצמוח, וזהו דוקא פרי שכבר גדל כל צרכו. **אבל הכא** איכא למימר **דכרבנן פבירא ליה** שאתרוג הבוסר כשר. (126)

ותו לא מידי. כלומר, אין להוסיף על דבר 17-ב

באתרוג הכושי קמיירי, **ולא קשיא,** הא דשנינו בברייתא שאתרוג הכושי כשר, היינו — **לן,** לבני בבל הקרובים לארץ כוש, ורגילין באותם אתרוגים. **והא** דשנינו במשנתנו שאתרוג הכושי פסול — **להו,** לבני ארץ ישראל, שאינם רגילים בהם, ולגביהם אין זה מראה אתרוג. ומכל מקום גם לבני בבל הרגילים באתרוגים אלו, דוקא אתרוג הכושי כשר. אבל הדומה לכושי פסול, לפי שאין זה מטבע ברייתו להיות שחור. (125)

שנינו בברייתא: **אתרוג הבוסר, רבי עקיבא פוסל והכמים מכשירין.**

אמר רבה: רבי עקיבא, שסבר הכא שעד שיגמר בישולו של האתרוג אין הוא נחשב פרי, **ורבי שמעון** דלהלן **אמרו דבר אחר.**

רבי עקיבא — היינו **הא דאמרן,** דפסל אתרוג הבוסר. **רבי שמעון, מאי היא?**

דתנן: רבי שמעון פוטר את האתרוגים בקומטין מן המעשרות. וטעמו כדלעיל, דכל

לשחור, כיון שרגילים בזה אין חסרון בהדרו. ויתר הרחבה בשיטת הרמב"ם ראה בילקוט מפרשים.

126. ומבואר לכאורה, כי סברא זו שהדבר תלוי במה שדרך בני אדם להוציא לזריעה היא רק לשיטת רבי שמעון. אבל לרבנן עיקר החילוק הוא בין דבר הראוי לאכילה לדבר שאינו ראוי לכך. והקשה הכפות תמרים: משנה מפורשת היא במסכת מעשרות [פרק א משנה ג]: בתלתן משתצמח, התבואה והזיתים משיביאו שלישי. ומבואר להדיא שאף לרבנן זמן חיוב מעשרות הוא משיהיה ראוי הפרי להצמיח, ולא מזמן שראוי לאכילה? וכן פסק הרמב"ם [הלכות

שנים, כיון שגדלו יחד הרי הם כאחד, או שמכשיר רק כשמפרידם, וקא משמע לן שאין זה נחשב כחצי פרי. או אפשר שבשני האופנים יוצא ידי חובתו.

125. כן פירש רש"י, שדומה לכושי פירושו, שגדל כאן ושחור הוא כאתרוגים הגדלים בכוש. אבל הרמב"ם [הלכות לולב פרק ח הלכה ח] כתב: מקום שהאתרוגים שלהם כעין שחרות מעוטה [כלומר, אינם שחורים ממש אלא צבעם נוטה לשחור], כשרים. ואם היו שחורים ביותר כאדם כושי, הרי זה פסול בכל מקום. ולדבריו גם אתרוג הגדל בכוש אם היה שחור הרבה פסול, ולא הכשירו לבני בבל אלא אתרוג הנוטה